

Міністерство освіти і науки України.
Тернопільський національний економічний університет
Навчально-науковий інститут міжнародних економічних відносин ім.
Б. Д. Гаврилишина

Кафедра філософії та політології

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КУРСОВА РОБОТА

на тему:

«Українська Церква і процеси національного відродження:
політичні реалії і очікування»

Студента III курсу групи ПОЛ 31

Лабайчука Василя

Керівник: кандидат філософських наук, доцент

Гнасевич Н. В.

Підсумкова оцінка:

Національна шкала _____

Кількість балів _____

ECTS _____

Члени комісії: _____ проф Гончарук Т. В.

_____ проф. Рудакевич О. М..

_____ доц. Гнасевич Н. В.

Тернопіль 2020

План
Міждисциплінарної курсової роботи
студента III курсу групи ПОЛ-31 Лабайчука В.
на тему:
«Українська Церква і процеси національного відродження:
політичні реалії і очікування»

Вступ.

Розділ 1. Політичні наслідки приходу християнства і утворення церкви Руської держави.

1.1. Історія нашої церкви від Володимирового хрещення і до нашого часу.

1.2. Церковні унії та їхні наслідки для становлення нації і держави.

Розділ 2. Українська церква і процес національного відродження.

Розділ 3. Єдина церква Київської традиції. Реалії, очікування та перспективи.

Висновки.

Список використаних джерел.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Науковий керівник, кандидат філософських наук, доцент

Н. В. Гнасевич

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ПОЛІТИЧНІ НАСЛІДКИ ПРИХОДУ ХРИСТІЯНСТВА І УТВОРЕННЯ ЦЕРКВИ РУСЬКОЇ ДЕРЖАВИ.....	9
1.1. ІСТОРІЯ НАШОЇ ЦЕРКВИ ВІД ВОЛОДИМИРОВОГО ХРЕЩЕННЯ І ДО НАШОГО ЧАСУ.....	10
1.2. ЦЕРКОВНІ УНІЇ ТА ЇХНІ НАСЛІДКИ ДЛЯ СТАНОВЛЕННЯ НАЦІЇ І ДЕРЖАВИ.....	15
РОЗДІЛ 2. УКРАЇНСЬКА ЦЕРКВА І ПРОЦЕС НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ.....	17
РОЗДІЛ 3. ЄДИНА ЦЕРКВА КИЇВСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ РЕАЛІЇ. ОЧІКУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	27
ВИСНОВКИ.....	34
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	39

ВСТУП

Вважаю обрано мною тему актуальною саме зараз, коли госто стоїть питання становлення в Україні своєї Помісної Православної Церкви та продовження Московської агресії, в тому числі і через релігійний вплив. Результатом максимального становлення Української Православної Церкви (ПЦУ) буде ліквідація потужної агентурної мережі Федеральної Служби Безпеки та Служби Зовнішньої Розвідки Російської Федерації (держава агресор), які майже не маскуючись діють по всій території нашої Держави!

Багато фактів роботи Московського Патріархату на державу агресора є у публічному доступі, багато зафіксовано спецслужбами України. Тому тема релігійного впливу та безпеки дуже актуальна і потребує глибинного вивчення, системного аналізу та суспільного розуміння.

Історія українського народу дуже тісно прив'язана до християнства та системних спроб сусідніх держав підпорядкувати собі українську християнську спільноту.

Християнство мусить створити одну християнську спільноту в світі, бо це було бажання Ісуса Христа – «щоб усі були одно». Так воно не сталося.

«Люди, і то переважно духовні особи, розділили Християнство і створили різні Церкви. Поділ досить негативно відбився в історії Київської Церкви та цілого народу, бо створили різні табори і треба було вибирати до якої належати. Треба було приймати рішення, і в першу чергу це мало зробити Церковне керівництво Київської Церкви. Про рішення піти на злуку (унію) з Константинополем не відомо, бо бракує документів. Тяжко пояснити, як це сталося і чому нема документів чи навіть самої лише згадки в літописах.

Рішення ж Проводу Київської Церкви на злуку (унію) з Римом у 1596 році, а потім, з Москвою у 1686 році, є досить широко висвітлене в багатьох працях і наявні різні документи, які свідчать, що ці злуки сталися з доброї волі. Щодо унії з Константинополем, то це була, узурпація, бо нема жодної згадки про якусь згоду» [1, с. 3].

З часу зимового повстання українського народу проти тиранії (Майдан 2013 – 2014 р.) в нашому суспільстві багато чого змінилося. Про повстання народу проти несправедливого правління описує сучасний молодий науковець Ігор Загнєбельний: «Усунення несправедливого режиму для християн не означає нівеляції влади як принципу» [2, с. 96].

«Таке розуміння добре помітне у богословській традиції Візантії. Український візантиніст Андрій Домановський зазначає: «Варто зауважити на те, що у сприйнятті візантійців священною і недоторканною була не особа імператора, а посада занята ним. Це імператорів Стародавнього Риму обожествляли, у християнській Візантії ж василевс був государем милістю Божою. Християнство освячувало не особу правителя, а його владу як таку, сан і статус у державній структурі — і лише після цього вже самого конкретного носія імператорських регалій. Не випадково як у офіційних документах, так і у листах, у приватних бесідах імператори ніколи не говорили про себе від першої особи. Василевс наголошував на символічній відстороненості своєї персони безпосереднього носія найвищого імперського сану від власне ідеї верховної імперської влади. Священною і недоторканною була не особа конкретного імператора, який посідав у певний історичний момент трон, а та верховна влада, втіленням якої був василевс. Варто зауважити, що імператорський трон як символічне місце влади вшановувався навіть тоді, коли самого василевса на ньому не було» [2, с. 97].

«Розмежування легітимної і нелегітимної влади було властивим для християн різних епох і різних географічних і політичних контекстів. На статус винятку може претендувати московське християнство. Справді, ієрархи московської Церкви терпіли недопустиме підпорядкування світській владі. Особливо ганебним було сергіанство — компроміс із комуністичною владою, який супроводжувався спробами богословського обґрунтування її «встановленості Богом». Однак слід пам'ятати, що радикальний перелом відбувся лиш за правління Петра I (1672-1725), який на свій манір переніс у Московію модель підпорядкування Церкви державі, яка спостерігалася у частині

протестантських держав. Натомість ще у XV-XVI ст. у Московії зберігалось розуміння того, що влада може бути нелегітимною. Так, відомий церковний діяч того часу Йосиф Волоцький (+1515) писав: «Якщо ж якийсь цар царює над людьми, але над ним самим царюють пристрасті і гріхи — сріблολюбство і гнів, лукавство і неправда, гордия і гнів, і, що найгірше, невірство і хула, — то такий цар є слугою не Бога, а диявола, і є не царем, а мучителем. Такого царя за його лукавство Господь називає не царем, а лисом. «Підіть, — каже Він, — скажіть цьому лисові» (Лк. 13:32). І пророк говорить: «Цар гордовитий загине, тому що темні його шляхи» (пор. Єз. 28:17; Дан. 5:20).

Тиранія несправедлива тому, що вона спрямована не на спільне благо, а, як вказує Філософ, на благо одного лиш правителя. Тому в руйнуванні такого правління немає ніякого [злочинного] бунту... І справді: в бунті винен швидше сам тиран, оскільки він, бажаючи надійніше панувати над підданими, сам сіє між ними розбіжності і розбрат, тому про тиранію і говорять, що їй ідеться лише про особисту користь правителя ціною спільного блага (STh, II-II, 42,2).

Скинення тирана може бути цілком справедливим, оскільки сам тиран є бунтівником проти спільного блага. Слід розуміти, що поняття спільного блага інтегрує в собі і суто земне благо, і прагнення до кінцевої цілі людського життя — спасіння і вічної єдності з Богом» [2, с 98].

Після Майдану релігійно – конфесійне положення справ у державі змінилося. А з початком збройної агресії Москви проти Києва тема релігійної безпеки постала ще сильніше. Новий етап будівництва християнської Церкви перебуває у активній фазі, тому теоретичні і практичні дослідження на цю тему досить актуальні та потрібні.

Мета дослідження: дослідити вплив процесу формування християнської церкви на відродження української нації після багаторічного етапу бездержавності.

Завдання дослідження:

- з'ясувати політичні наслідки приходу християнства і утворення церкви Руської держави;

- описати історію нашої Церкви від Володимирового Хрещення і до нашого часу;
- встановити, яким чином пов'язаний процес національного відродження та церковного будівництва;
- вивчити які наслідки для нашого народу несли церковні унії;
- дослідити реалії будівництва Єдиної Церкви Кивської Традиції;
- охарактеризувати очікування та перспективи.

Об'єкт дослідження: Українська Церква, як суспільна інституція, спільнота людей.

Предмет дослідження: особливості Української Церкви та процесу національного відродження: політичні реалії та очікування.

Політологія релігії — одна з новітніх політологічних дисциплін, вона з'явилася в останніх десятиліттях ХХ століття.

Політологію релігії можна визначити як одну з новітніх політологічних дисциплін, яка вивчає вплив релігії на політику і політики на релігію. Особлива увага приділяється відносинам суб'єкта політики у вузькому сенсі слова з вірою і релігійними спільнотами.

Політологію релігії вивчають в багатьох знаних західних університетах. Особливу увагу цьому предму приділяють у США. У Європі на фоні останніх змін релігійно-конфесійного «обличчя» (за рахунок масової міграції не християнського населення) цей предмет набирає щораз більшої актуальності. Вперше у Європі введено вичення Політології релігії на факультеті політичних наук у Белграді (Сербія) в 1993 році. Очевидно там це стало наслідком війни яка включала також вагомий фактор розрізненості в релігійному плані серед сторін конфлікту. З 2007 року там почав видаватися науковий журнал присвячений даній тематиці. Головний редактор – професор Міролюб Евтіч видає журнал під назвою «Політологія релігії».

Серед відомих сучасних дослідників у сфері релігії та національного відродження можна виділити таких, як: Колодний Анатолій, Саган Олександр, Филипович Людмила, Василь Іванишн, Петро Іванишин, Олег Баган та інші.

Методи дослідження:

- Історичний – дозволяє проаналізувати порядок і хронологію подій. Дає зрозуміти помилки які були досягнені для того аби їх уникнути при плануванні майбутнього.
- Системний – дозволяє аналізувати об'єкт як сукупність елементів що становлять собою не просто кількість одиниць а модель системи.
- Порівняльний – дозволяє визначати особливості на основі порівняння об'єктів, явищ або даних про них. Дозволяє встановити переваги того чи іншого явища чи об'єкта.

1. ПОЛІТИЧНІ НАСЛІДКИ ПРИХОДУ ХРИСТІЯНСТВА І УТВОРЕННЯ ЦЕРКВИ РУСЬКОЇ ДЕРЖАВИ.

Християнська Церква виникла у 33-му році. Ще під час життя (на землі) Христос визначив учнів, які мали нести Його слово по світу. Після Воскресіння Христового на апостолів зійшов Святий Дух і вони почали хрестити людей іменем Христа. Так виникла Християнська Церква. Українські землі тоді звалися Скіфією. Скіфи були язичники.

«Першим Хрестителем нашої землі є Апостол Андрій Першозванний, який заснував християнську церкву у кримському місті Херсонес. Потім пішов на північ до Києва» [3, с 6].

«Як кажуть, Андрій пішов вверх по Дніпру і зупинився під горами. Вставши ранком, сказав до учнів: «На цих горах возсіяє Благодать Божа, місто величне буде, і церкви численні збудують». І піднявся на гори ці, і благословив їх. І поставив хрест, і, помолившись Богу, зійшов з гори цієї, де був потім Київ» [4].

Орієнтовно 100-го року святий Климент в Херсонесі знайшов християнську громаду. Близько 300-го року у Херсонесі вже була Херсонська Єпархія» [3, с 6].

Наддніпрянщина сповідувала християнство в I-V столітті. Доказами є ознаки християнських традицій у розкопаних похованнях. На Чернівеччині знайдено форму того періоду під відливання натільних хрестиків. У Керчі зберігся храм Іоана Предтечі, VIII століття.

«Князь Оскольд прийняв християнство 860 го року. Руське військо обложило Константинополь. Майже перемігши, наші відступили. Документів чому так вчинили нема, але є припущення, що це відбулося в зв'язку із домовленістю із Візантією. Русь воювала з Хозарією та потребувала союзників. Цю військову операцію називають «Визнанням Русі». Після того Русь звучить у всіх світових хроніках як суб'єкт міжнародних відносин.» [3, с 7].

У боротьбі з Хозарією племена зєдналися в Руську державу зі столицею в Києві. Настала потреба релігійної Єдності. Після Оскольда свята Рівноапостольна княгиня Ольга процює над християнізацією Руської Держави. Масово будуються храми» [3, с 10].

1.1. ІСТОРІЯ НАШОЇ ЦЕРКВИ ВІД ВОЛОДИМИРОВОГО ХРЕЩЕННЯ І ДО НАШОГО ЧАСУ.

«Володимир Великий зайнявши Київський Престол за короткий період розширив Державу і вона стала наймогутнішою в Європі. Князь бачив релігійні розбіжності між племенами Русі. У пошуках вирішення цього питання він згадав про давнього союзника – Візантію. Володимир прийняв хрещення у Херсонесі. Після того він охрестив Київ 988 року. Почергово були охрещені інші міста. Вважається що цього року відроджено Київську Митрополію. Українська церква сформувалася» [3, с. 15].

«Європейський вихід із родоплемінного стану був пов'язаний з релігією, а не з політикою. Церква знищила розширені сім'ї й сімейність» [5, с. 253].

Із розвитком християнства стало можливим досягати державної єдності.

Споглядаючи до киево-руської давнини розуміємо, як сформувалися риси морального ідеалу українського народу. Чому українського? Руська розширилась по українських, білоруських та російських землях. Тому, культура кожного безпосередньо успадковувала те що тут створювалось. Майже все створене у Русі сприйнято як своє, рідне на всій території держави. Тому природньо присутнє в спадщині трьох народів.

«Це не означає, що давньоруська спадщина в історії українського, російського та білоруського народів відіграла однакову роль. Образ руської культури, в тому числі й образ святості, як він окреслюється в історії нашого народу, зовсім не схожий даному образу в традиції російського й білоруського народів. Такий образ формується на ґрунті тих відповідей, що їх дає Русь культурі, котра вступає в діалог із нею. Відповіді часто зумовлені характером звернених запитань. Кожна з означених культур, протягом століть обдумуючи руську спадщину, зосереджувалась на прикметах, котрі виявлялися співзвучними національному духові, та пропускала не згідними з її духом.

Розкриваючи риси, формуючі образ святості в Русі, акцентуймо увагу на тих, які просякали душу нашого народу, формуючі його моральний ідеал» [6].

За правління Ярослава Мудрого церква ще більше розвинулась. При храмі в св. Софії Київської, яку збудував Ярослав, створили першу богословську школу та бібліотеку. Налагодили переклад книжок. Згодом за ініціативи Князя священники почали навчати грамоті простих людей. Тоді ж з'явилася історична «Повість минулих літ» авторства Нестора Літописця.

1054 р. Церква розколась на східну і західну, Католицьку та Православну.

1169 р. князь Залісся (Володимиро – Суздальське князівство) Андрій Боголюбський пішов війною проти Києва та здобув місто. Зруйнував і пограбував. З того моменту і досі триває цивілізаційна боротьба Залісся і Києва.

Після того він відокремився і в церковному житті. Сам призначив єпископа і вимагав від Константинопол визнати його Митрополитом. Патріарх відмовив. Згодом Русь ліквідувала їхнє князівство та на наші землі рушила Золота Орда.

1240 року Хан Батий зруйнував Київ. Залісся відродилося і отримало від Монголів Ярлик – право на управління Руськими землями. Від тоді Київські Митрополити полишали зруйнований Київ та почали перебиратися у Залісся.

Боротьбу за церкву розпочав Король Данило очоливши Руське Королівство.

Київську Митрополію відновлено і у 1437-1439 рр її делегат приймав участь у Флорентійській Унії що об'єднувала Православну і Католицьку Церкви. Із провалом унії Київська Митрополія вернулася під Константинополь.

1561 р. староукраїнською перекладено Писання. Пересопницьке Євангеліє.

1581 р. надруковано Острозьку Біблію.

1589 р. Москві надано автокефалію від Константинополя.

1596 р. Берестейська унія. Утворення унійної з Римом церкви (нині УГКЦ).

1620 р. силами Війська Запорозького та його Кошового Петра Сагайдачного відновлено Київську митрополію. Митрополит Петро Могила, став будівничим Православної Церкви.

Під час визвольної війни часу Хмельницького і союзу з москалями на Київську Митрополію знову зазіхає московський Патріархат.

1686 р. Київську Митрополію примусово приєднано до Моспатріархату.

1917 р. імператор московії зрікся престолу і Україна почала шлях до незалежності. Було утворено Всеукраїнську православну церковну раду.

1918 р. скликано Собор, та він був перерваний через наступ комуністичної червоної армії. Знову зібрано Собор після встановлення Гетьманату.

1 січня 1919 р. уряд Директорії замінивши Гетьманат проголосив закон про встановлення Української Автокефальної Православної Церкви, незалежної від Москви. УНР зазнала поразки і новообраний Митрополит утік від комуністів.

14 жовтня 1921 р. скликали у св. Софії Київській Всеукраїнський Собор Церкви. Було проголошено Українську Автокефальну Православну Церкву та обрано Митрополитом протоієрея Василя Липківського.

1924 р. Польська Автокефальна Православна Церква (утворена українцями) отримала Томос, яким не просто визнавалась церква Польщі і Західної України.

1942 р. проголошено УАПЦ автономно у складі Польської Православної Церкви. Провести Всеукраїнський Собор і остаточно затвердити її Автокефалію знову завадила війна та радянська окупація. Після війни, чекаючи можливості провести Собор, УАПЦ почала об'єднувати українські громади всіх континентів.

1946 р. у Львові відбувся псевдособор УГКЦ який приєднавав церкву до РПЦ. Незгідні поїхати в Сибір або «пішли» в землю після розстрілів червоними окупантами. Ті хто вціліли перейшли у підпілля до 1989 року.

1946 р. в Німеччині відбувся Собор Єпископу УАПЦ який звернувся до всіх Православних світу розповідаючи про традиції Української Церкви. Тоді ж виникла ідея утворення Єдиної Церкви для українців у всьому світі.

1990 р. Українська Православна Церква на чолі з Митрополитом Київським і всієї України Філаретом отримала самостійність і незалежність в управлінні.

1991 р. Помісний Собор ухвалив рішення про Автокефалію.

1990 р. відбувся всеукраїнський Православний Собор. Митрополита Мстислава Скрипника обрано Патріархом Київським і всієї України-Русі (УАПЦ).

1992 р., 25-27 червня скликано Всеукраїнський Православний Собор. УАПЦ та УАПЦ об'єдналися й утворилась Українська Православна Церква Київський Патріархат. Святійшим Патріархом обрано Мстислава Скрипника.

У 1992 р. в Харкові скликано ще один Собор - Московський. Митрополитом Київським обрали громадянина Росії Володимира (Сабодана).

1993 р. після смерті Скрипника, Патріархом обрано Митрополита Володимира (Романюка). Він же помер у 1995му році.

Від 1995 р. тривали дискусії про єдність між УПЦ МП та УПЦ КП. УПЦ КП не визнавали, але з того моменту триває постійний перехід громад від МП

У 1996 році Конструкція Єдиної УАПЦ КП була порушена і пізніше українці були ще більше розділені на УАПЦ та УПЦ КП.

Зростає також і УГКЦ яка перенесла свій престол зі Львова до Києва.

З початком війни релігійно-конфесійне обличчя України почало стрімко змінюватися. Священники українських конфесій продовжують служіння не лише на парафіях, але й почергово відвідують передові позиції на війні де служать капеланами українських військових формувань.

У Квітні 2018 року Єпископат УАПЦ та УПЦ КП звернулися до Вселенського Патріарха з проханням визнати Автокефалію Української Церкви. За автокефалію також підписалися деякі Архиєреї УПЦ МП. Президент та Верховна рада надіслали аналогічні звернення від себе. І в Україні постала Православна Церква України.

«Зважаючи на окупацію Українських територій та значні втрати населення варто зауважити, що тільки військового визволення території від окупаційних військ не достатнє. Для не повторення цієї ситуації необхідне «духовне визволення» українських християн із тенет «руського міра».

Найважливішою складовою визволення є творення єдиної Української Помісної Православної Церкви, яка буде гарантом національного пробудження й відродження, так й чинником реалізації національної ідеї» [7, с. 73].

«Помісність православних Церков для країн з домінуючим православ'ям, є явищем очевидним. Заради цього народи повставали, конфліктували з митрополіями та домагалися. Пробудження українців тільки починається. Соціологія говорить про вдвічі вищу підтримку УПЦ Київського патріархату, аніж в УПЦ Московського патріархату.

Людям потрібні знання своєї історію, про Церкву, мову, культуру. Без ліквідації «білих плям» у самоусвідомленні українців вони легкою піддаються на пропаганду московських маніпуляторів. Митрополит ЕПФАНІЙ» [8, с. 2].

«15 грудня 2018 року у Соборі св. Софії Київської відбувся Об'єднавчий Собор. Попередньо пройшли Помісні Собори УПЦ Київського Патріархату та УАПЦ, на яких ухвалено рішення припинити діяльність як окремі релігійні організації та об'єднатися в одну Православну Церкву України. Делегатами Собору були всі ієрархи УПЦ КП, УАПЦ та два ієрархи з УПЦ МП, представники кліру і мирян. Одноголосно створено Православну Церкву України. Обрано Предстоятеля Помісної Православної Церкви України митрополита Епіфанія. Титул Предстоятеля Православної Церкви України — Блаженніший Митрополит Київський і всієї України. Тут же затверджено Статут Церкви.

5 січня 2019 р. Його Всесвятість Вселенський Патріарх Варфоломій підписав Томос про Автокефалію Православної Церкви України. «Побожний український народ чекав цього благословенного дня цілих сім століть», — заявив Патріарх Варфоломій після підписання. 6 січня 2019 р. у резиденції Вселенського Патріархату в Константинополі під час святкової літургії за участю Патріарха Варфоломія предстоятелю Православної Церкви України Митрополиту Епіфанію було вручено Томос про автокефалію Української Церкви, відбулося євхаристійне співслужіння двох Предстоятелів та ієрархів і духовенства обох Церков. 9 січня на Томосі поставили свої підписи всі члени Синоду Константинопольського Патріархату, чим було формально завершено процес здобуття автокефалії Помісною Українською Православною Церквою» [9].

Та московія з цим не погоджується і боротьба за становлення Церкви Русі-України триває, бо «коли український православний Патріарх підпорядкує Печерську Лавру, це буде крок до справжньої незалежності» Ален Безансон [10].

1.2. ЦЕРКОВНІ УНІЇ ТА ЇХНІ НАСЛІДКИ ДЛЯ СТАНОВЛЕННЯ НАЦІЇ І ДЕРЖАВИ

Звичайно що пишучи цей текст я визнаю право кожного громадянина України самостійно визначати свою конфесійну приналежність. Але я дуже хотів би аби кожен задумався що нам як нації та державі дає Канстантинополь, Рим чи Москва? Чим корисні а чим шкідливі конкретні релігійні контакти? До якої Церкви вартує належати українцю щоб рухатися до Царства Небесного?

Слово «унія» часто вживається в негативному значенні, перодовсім з багаторічної праці з боку Москви. Історично ці слова означають групу людей які погодились на єдність з іншою церквою. У нашому випадку це Рим, Москва чи Константинополь. Хоч унія передбачає рівноправність, та у нашому випадку це завжди було підпорядкування, що не може тішити а радше викликає злість.

1054 р. унія з Константинополем після розділу церкви на східну і західну. Київська Митрополія залишилася в складі Константинополя. На той момент ми були лише Митрополією в складі Константинопольської церкви. Вони визначали наш духовний Провід призначаючи своїх Митрополитів. Своя релігійна ідентичність була досить слабкою. Єпископами в основній масі були прислані до нас греки та навіть їм не дозволяли самостійно визначати Митрополита. А самі Константинопольські Патріархи були в руках Імператора який міг на свій розсуд їх змінювати. Ця конфігурація робила українську Митрополію політичним інструментом у руках Візантійської (Османської) імперії. Таке положення справ згодом принесло ще дві інших Унії. Московську і Римську. На сьогодні ці історичні передумови стали причиною надати Українській Православній Церкві (ПЦУ) Томос про Автокефалію. Тобто ПЦУ вступила в унію із Константинополем, але зараз на більш паритетних засадах аніж тисячу років назад. Та й взаємовідносини серед «грецьких» церков змінилася.

1596 р. унія з Римом. Відсутність рівних стосунків з Константинополем та наступ колонізації (Польсько-Литовська держава) спричинив ще одну унію. Причини були і релігійні і політичні. При укладенні унії Духовний Провід мав отримати право бути представленим у сенаті на рівні з Латинськими Єпископами

щоб захищати інтереси українців. Також була вимога дати право українцям займати державні посади на рівні з вірянами Латинської церкви. Планованого майже вдалося досягнути, але таку ініціативу Єпископату не підтримав народ. Проти цієї унії боролися поляки, московити, «греки» та православні українці. Боротьба часто була збройна і кровава. Як завжди користалися цією ситуацією наші недруги із Москви. Ця церква існує досі. Українська Греко-Католицька Церква, яка хоч і прийняла залежність від Риму та все ж боронила українців від латинізації, зберегла Київський обряд та Апостольську спадкоємність.

1686 унія з Москвою. Є декілька причин які рухали нас до цієї унії:

- частково наші князі мали спільне походження з династії Рюриковичів;
- у нас довгий час була одна спільна Митрополія;
- спільна назва Русь, яка є нашою а московитами привласнена через нашу слабкість. По факту Патріарху московському було незаконно присвоєно титул «Всієї Руси».

Були також і допоміжні чинники. Через православну обрядовість, привязаність України до Константинополя, із його падінням Москва розпочала проект «третій Рим» який поступово затягував нас до себе. Греки ж допустили роз'єднання Руської Митрополії і утворення Московської. Потім самі ж греки ввели терміни «Мала» (Україна) і Велика (Московія) Русь. Потім за хабар нашу Митрополію підпорядкували Московії» [1, с 26].

У кожному випадку Київська митрополія не була рівним партнером а була підлеглою. Не було своєї національної Церкви і тому й не було єдності та держави. Не було української пастирської опіки Князів. А Князі не мали жодного впливу на духовество. Зате москва, рим і стамбул мали.

На сьогодні держава Україна поступово виборює собі повну незалежність та суб'єктність на світовій арені. Українські церкви повинні рухатися на зближення та об'єднання.

РОЗДІЛ 2. УКРАЇНСЬКА ЦЕРКВА І ПРОЦЕС НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ

В нинішню епоху, життя підкидає нам випробування, які не дають просунутись до національного розквіту. Завдання історичної ваги стоїть перед нами, а нам бракує осмислення власної історії та усвідомлення своєї мети.

Найбільшою проблемою зараз є потреба нормалізувати релігійне життя. Ця потреба нерозривно зрощена з питанням національного відродження.

«В кінці вісімдесятих років багато сіл бачили парадоксальності картини: українська громада на церковному подвір'ї, з протилежного боку – міліція, а з ними – райкомівці та сільські активісти (голови колгоспу, сільради) довкола батюшки, і секретар райкому на всі лади вихваляє православну Церкву...

Звідки місіонерський запал вчорашніх атеїстів? Яка мета об'єднала їх?

Відповідь одна: відродження УГКЦ. У час коли кількість парафій росте щодня віруючим підкидають ідеї, які не сприяють нормалізації релігійного, а відповідно, і суспільного життя в нашому регіоні.

Ідея перша: Навіщо відновлювати УГКЦ і ризикувати єдністю, краще домагатися, щоб православна Церква була автономною.

Ідея друга: Нащо відновлювати УГКЦ розділяючи Захід і Схід. Вигідніше відновити Українську Автокефальну Православну Церкву (УАПЦ).

Ідея третя: Не треба ні УГКЦ, ні православ'я. Обидві Церкви мають однаковий обряд, тому треба створити самостійну Українську Церкву.

Ці ідеї озвучують абсолютно не беручи до уваги факт того, що останні чотириста років греко-католицька Церква тримала знак хреста над Галичиною.

Історія християнства змістовна. Найсильшою за перші століття стала римська громада. Вона витерпіла переслідування та тільки міцніла. З часом влада мусила визнати християнську громаду та ієрархів. Складніше було християнам на сході, у Візантії. В міцніючій державі не могло бути мови про визнання, як у Римі. Офіційне визнання ієрархи Церкви одержали з рук кесаря, при цьому частково втративши самостійність і змушені були визнавати зверхність благодійників. Так постало два центри християнства з різним політичним статусом.

Отже, коли Володимир вирішив приймати християнство, не стояло питання між католицизмом і православ'ям – їх ще не існувало. Суть в іншому, і про неї мовчать літописи: обрати Церкву, яка зобов'яже його визнати залежність від папи, або обрати Церкву, яка формується під опікою глави держави, а перспективи бачить у розширенні його впливу. Князь Володимир у 988 році вибрав Церкву, яка б служила його намірам зміцнити безмежну розрізнену Русь.

У 1054 році візантійський церковний собор анафемував папу і заборонив східним Церквам контактувати з Римом. Думку Русі ніхто й не питав, бо ми не мали свого патріархату, а митрополита вся Русь признали з Константинополя.

В Україну католицизм прийшов не у теологічному вигляді, а як віровчення, замішане на польському великодержавному шовінізмі. Тому наївними є спроби вирішити релігійні проблеми без врахування всіх реалій минулого і сьогодення.

Аби зрозуміти, що спонукали сподвижників православ'я піти на союз (унію) з Римом у 1596 році, необхідно вникнути в процеси тодішньої України.

XIV ст. територія Білорусії і більша частина України – під Литовою. На північно-східних землях владарює Московська держава. На заході агонізує Галицько-Волинське князівство.

1340 р. Галичина йде під польську окупацію. Починається «роздержавлення», окатоличення і полонізації. На сході – Литовське князівство, де православна Церква та українська мова.

1385 р. – Кревська унія. В результаті Єдина польсько-литовська держава охопила цілу Україну. Розширюється географія окатоличення та полонізації.

1413 р. – друга, Городельська унія. Литовсько-руський князь визнає вищість польського короля. На державні посади можуть претендувати лише римо-католики. Православна Церква отримує удар за ударом.

1564 р. – до Польщі спроваджено єзуїтів, які з часом домінують у релігійно-державних питаннях. Єзуїти зміцнили позиції католицизму в Польщі, створили систему окатоличення і полонізації литовців, білорусів та українців.

1569 рік – третя, завершальна політична унія – Люблінська: Польща, Русь (Україна й Білорусія) і Литва об'єднуються в єдину державу – Річ Посполита

Польська, на чолі з королем польським. Українських селян закріпачують, гонять на панщину попів, позбавляють їх доступу до освіти, православні храми захоплюються здаються в оренду шинкарям... Розвиваються переходи шляхти, духовенства і віруючих у “латинство”. Повстання козаків і селян топлять в крові.

1589 році заключний удар від «єдиновірної» Москви. Московська митрополія стає в патріархатом з обмеженою юрисдикцією на території Російської держави. Київська митрополія – зраджена, віддається окупантові.

Україна зажата: зажерливий Захід, зрадлива Північ, агресивний Південь. Трикутник смерті – типова політична геометрія. Чекати допомоги нема від кого.

Перед нашим православним духівництвом постав вибір:

- продовжувати безнадійну боротьбу, знаючи про неминуче окатоличення і колонізацію народу;

- прийняти римо-католицьку конфесію, у результаті чого частина народу загине, а іншу буде колонізовано;

- піти на унію з Римом, щоб зберегти обряд і національну ідентичність, змінивши підлеглість Константинополю на залежність від папи римського.

Для прийняття унії ставились наступні умови:

1. Збереження східного обряду.
2. Заборона латинникам використовувати наших церков на свої цілі.
3. Заборона по прийнятті унії переходити на латинський обряд.
4. Для єпископату ті самі права в сенаті і соймі, які у латинських єпископів.
5. Вислати послів до патріарха в Царгород і до Москви та порозумітися з ними в справі заключення унії.

6. Дозвіл на школи для майбутніх священиків.

Уважне вивчення тодішньої ситуації говорить, що унія – не змова вузького кола людей, а наслідок катастрофічних для України обставин. Єпископи Кирило Терлецький та Іпатій Потій і митрополит Михайло Рогоза закликала духовенство і віруючих до унії, отримавши запевненнями папи про збереження східного обряду і зрівняння у правах з католицьким духовенством.

6 жовтня 1596 року відбувся Берестейський собор і унія відбулась.

Здобутки унії:

1. Унія з Римом забезпечила збереження попри латинізацію східного обряду, а це не лише форма віросповідання, це фактор його духовності. Для греко-католиків це ще й ними врятоване і наповнене національно-історичним: релігійними піснями і колядками, україномовною відправою, щедрівками і гаївками національного змісту, вертепом із князями, козаками, стрільцями...

2. Унія пробудила національну свідомість українців. Через внутрішній опір приходило усвідомлення себе носієм ознак народу, нації, виникала потреба їх захисту. Гнобили ж не за віру, а за національну самоідентифікацію.

3. Унія стала захистом мови. Галичина – від 1340 р. була під чужомовним впливом. Все ж тут найповніше збереглися і мова, і національна свідомість.

4. Унія дала змогу започаткувати національну школу. З 1596 року духовенство відкривало так звані “уніатські школи” (потім – “парафіяльні”, отців василіан), які діяли до 1939 року. Поляки їх латинізували, полонізували, але не маючи змоги досягти першого (заважав обряд), не досягали й другого.

5. Унія дала передумови для плекання національної інтелігенції. Формальне зрівняння з католицьким дало для духовенства можливість здобувати освіту. Духовні заклади готували церковну і світську інтелігенція, яка здійснювала українське національне відродження і державотворення.

6. Унія породила національну Церкву українського народу. Унія, виникнувши як засіб порятунку нації, витворила національну Церкву, тому здійснюване виховання віруючих – запорука існування самої Церкви.

7. Унія компенсувала структурну неповноту українського життя – відсутність держави. З’явилася Церква, яка не була зряддям влади а тому в умовах окупації завжди залишалася виразником національних устремлінь народу.

Вивести Церкву на новий рівень, зробити її фактом уже не тільки національного відродження, але й національного державотворення, витворити з неї українське об’єднання – судилося митрополитові Андрею Шептицькому. Його поява в лоні Греко-Католицької Церкви безсумнівно була сенсацією (титул графа,

кар'єра, маєтки – «хлопській» Церкві!). Особливо вражаючим було не те, що з римо-католика він став греко-католиком, те, що з поляка він став українцем.

Оцінюючи роль митрополита Андрея Шептицького окреслимо його працю.

1. Його рішучі реформи зміцнили та оздоровили Греко-Католицьку Церкву.
2. Його соціально-економічні дії відповідали інтересам народу і підводили матеріальну базу під ідеологію національної єдності та державотворення

3. Його культурно-просвітницька діяльність скеровувалась на піднесення моралі й духовності народу до рівня, на якому з'являється готовність до практичної роботи у справі національного державотворення.

4. Його політична діяльність виразно українська державотворчого спрямування. Залучаючи до суспільного життя інтелігенцію, студентську та учнівську молодь, духовенство і широкі кола населення.

Треба пам'ятати, що талант в А. Шептицькому проявився не тільки далекоглядності і політичній гнучкості, а передусім у створенні широкої дієвої політичної системи, яка при його відсутності у Галичині через заслання з 1915 по 1917 рр. здійснила мрію про власну державність – породила ЗУНР.

Після того, як на політичну боротьбу вийшла Організація Українських Націоналістів на чолі зі С. Бандерою, заgrimіли постріли і від рук оунівців падали активні польські шовіністи – до міністра Перацького включно - тоді власті побігли до єдиного авторитету – митрополита, щоб він вплинув на бандерівців.

Стосунки А. Шептицького з ОУН, тема для окремої розмови. Зараз відзначимо два безсумнівні факти:

1. ОУН дітище Греко-Католицької Церкви, якому було затісно в рамках політики митрополита.

2. Його вплив на ОУН не був абсолютним. Розходження були не лише політичного, але й релігійного характеру.

Незважаючи на окупацію і псевдособор 1946-го року, знищити УГКЦ не вдалося. Чотири десятиліття вона перебувала на нелегальному становищі.

Це має бути пересторогою та уроком для наступних поколінь. Глибока конспірація, підпільне навчання і висвячування духовенства, нічні, таємні, як на

початках християнства, Богослужіння, напади на священників, попередження, затримання, обшуки, штрафи, арешти...

Вся історія Української Греко-Католицької Церкви – це боротьба за національну самобутність і національне відродження. Результат – збережена національна ідентичність мільйонами українців.

В нашій історії релігійно-церковні кризи виникали неодноразово.

Перша криза почалась ще у 988 році внаслідок утвердження князем Володимиром християнства єдиною, державною релігією. А це вже акт не лише релігійний, а виразно політичний, і Володимир довелось застосовувати силу – для утвердження влади.

Друга криза – у XVI ст. – викликана окупаціями України і намаганням окупантів асимілювати наш народ конфесіонально і національно. Однак унія Руської православної церкви з Римом у 1596 році дала протилежні наслідки.

Третя, післявоєнна криза теж наслідок політичних подій. Львівський «собор» 1946 року, спричинив сорокарічне підпілля української Церкви та відкриту денационалізацію західноукраїнського населення владою і Російською православною церквою. А найголовніше – церковний, конфесіональний розбрат серед віруючих.

До 1946 року у Західній Україні понад 3 тис. грекокатолицьких і 250 православних громад. В кінці 80-х РПЦ мала тут 3156 парохій, Українська Греко-Католицька Церква була в підпіллі й за кордоном. У час перебудови та розвалу СРСР відновлення історичної справедливості стало зрозумілим, що відкладати легалізацію УГКЦ не вийде. Проте влада вдалась до затягування, відмов, внаслідок чого втратила контроль цього процесу. Почалося захоплення церков тощо. Уникнути це можна було, якби легалізацію Церкви почали з того, з чого починалася її ліквідація – з ієрархії, церковної власності, собору...

У західноукраїнських областях УГКЦ очолила цю боротьбу. Почався масовий перехід віруючих і цілих парохій, особливо там де вища національна свідомість населення.

Галицьке духовенство РПЦ, втрачаючи на цій основі вірних, залюбки переходили до Української автокефальної православної церкви (УАПЦ). Вони теж організували парохії, займали храми. Простіше було в містах, де чимало храмів. Складніше вирішити проблему було по селах, де на одну церкву претендують дві общини. Починався розбрат.

Нинішня криза мине. Історія дає нам шанс творити собі майбутнє. Початок якого сьогодні. Тому групуємось, зараз наводьмо мости братерства. І тоді в перспективі цілком реальним стане об'єднання в майбутньому наших двох національних Церков – у суверенній національній державі. Тому діймо сьогодні з позицій завтрашнього, а не вчорашнього. І хай допоможе нам Бог!» [11, с. 9].

«1966 року на Київську кафедру РПЦ призначено архієпископа, Філарета (Денисенко). Екзархом України владика Філарет очолював Українську Церкву. У 1989 р. Український Екзархат РПЦ відстояв перші ознаки автономності.

Помісний Собор РПЦ у червні 1990 року та Архиєрейський собор РПЦ від у жовтні 1990 року, згідно Грамоти Московського Патріарха Алексія II від 27 жовтня 1990 року на ім'я митрополита Київського Філарета, визнали Український Екзархат РПЦ самостійною в управлінні Українською Православною Церквою.

У липні 1990 р. на Соборі УПЦ єпископами вл. Філарет одноголосно обраний Предстоятелем УПЦ. Це підтверджено Собором, у листопаді 1991 р.

Паралельно Україною ширився стихійний рух за повну Автокефалію УПЦ. У червні 1990 р. в Києві відбувся Собор, який обрав митрополита Мстислава (Скрипника) Предстоятелем УАПЦ в Україні, а Церкву піднесли до Патріархату. Українська Автокефальна Православна Церква повернулася на Батьківщину. Проголошено незалежність України та з'явилися передумови для відновлення автокефалії Української Церкви. Згідно з канонічними правилами в незалежній державі утворюється Помісна Православна Церква.

1-3 листопада 1991 р. в Києво-Печерській лаврі відбувся Собор УПЦ який проголосив автокефалію Української Православної Церкви. Канонічні підстави:

- здійснює своє служіння у незалежній державі;
- має чималу кількість єпископату й священства;

- має власні духовні навчальні заклади та монастирі;
- до православними визнають себе більш як половина населення держави.

Ці фактори роблять УПЦ однією з найбільших Православних Церков.

Москва розпочала брехливу інформаційну кампанію на Предстоятеля УПЦ, та Собор висловив йому довіру та підтвердив обрання його Архієрейським собором УПЦ в 1990 р. Під рішеннями Собору підписалися всі правлячі архієреїв УПЦ, всі делегати від єпархій, духовних навчальних закладів та монастирів. Помісний Собор УПЦ – являється найвищим органом управління Церквою, тому будь-що прийняте всупереч його постановам, є неканонічним та не визнається.

Керівництво РПЦ у відповідь зробило все аби зберегти єдність МП, навіть через порушення канонів та розкол. За підтримки КДБ, розгорнуто кампанію по дискредитації Предстоятеля УПЦ. Розгляд постанов Собору УПЦ затягували, а тим часом організували серед єпископату та духовенства колектив розкольників.

У структури УПЦ надіслано емісарів з Москові, які агітували проти автокефалії та вимагати заміни Предстоятеля. Тим часом у Києві пройшов Міжрелігійний форум. У ньому брали участь представники УПЦ та УАПЦ, почалося зближення двох гілок та поєднання їх в одну Помісну Церкву.

Розкол УПЦ. В січні 1992 р. в середовищі єпископату утворили група з трьох єпископів, які оголосили відмову від рішень Собору про автокефалію УПЦ та не поминали за богослужіннями Предстоятеля УПЦ. Також припинили виконувати розпорядження учинивши розкол. Моспатріархія їх підтримала.

На 30 березня – 4 квітня 1992 р. призначили Архієрейський Собор РПЦ для розгляду рішень Собору УПЦ 1-3 листопада 1991 р. Та замість підняли питання про особу Предстоятеля УПЦ. На митрополита Філарета чинили тиск з вимогою – залишити посаду Предстоятеля. При відмові піти з посади Предстоятеля архієреї РПЦ погрожували ліквідувати самостійність в управлінні УПЦ. Через загрозу дій, які погіршили б і так напружену ситуацію в Україні, вл. Філарет згодився «подати у відставку з посади Предстоятеля УПЦ на найближчому Архієрейському Соборі УПЦ», про що заявив усно. Вартує згадати, що добровільне залишення ієрархом своєї кафедри, через страх, згідно з канонами церкви є тяжким гріхом.

Собор УПЦ 1-3 листопада 1991 р. підтримав Предстоятеля УПЦ та відкинув звинувачення щодо нього. Усвідомлюючи небезпеку для церкви митрополит Філарет залишився Предстоятелем.

Постановою Священного Синоду РПЦ, митрополит Філарет нібито «усунутий» з посад, хоча це може відбутися лише внаслідок суду над Предстоятелем органом, який його обрав, тобто Архієрейським Собором УПЦ.

27 травня 1992 року Харківський митрополит Никодим (єпархіальний архієрей) провів у Харкові «Архієрейський Собор». На ньому «усунули» митрополита Філарета, а на його місце обрали керуючого справами РПЦ митрополита Ростовського Володимира (Сабодана).

На далі не було також жодних причин для розділеного стану Української Церкви. Щоб об'єднати дві гілки Православної Церкви України у Києві 25-26 червня 1992 р пройшов Об'єднавчий Собор. УАПЦ та УПЦ об'єдналися в єдину Церкву із назвою Українська Православна Церква Київський Патріархат.

Підсумовуючи шлях Української Церкви, досягаємо висновку. УПЦ Київського Патріархату – справжня Помісна Православна Церква. Вона зберігає спадкоємство від Київської Митрополії 988 року.

Підстави для дій Предстоятеля УПЦ:

- рішення Архієрейського Собору УПЦ 6-7 вересня 1991 р.
- рішення Помісного Собору УПЦ 1-3 листопада 1991 р. про автокефалію Української Православної Церкви.

Так звана «Українська Православна Церква», яку очолює митрополит Онуфрій, – частина РПЦ, яка спровокувала розкол нашої Церкви» [12, с 49].

Теорія про «Москву – Третій Рим»

«Москва досі підтримує середньовічну теорію про Москву, як «Третій Рим». Бо нібито «перший Рим впав у єресь, другий (Константинополь) впав від турків, Москва є третій Рим, а четвертому не бути». Тому після падіння Константинополя (1453 р.) Москва буде духовним і політичним центром православного світу. Натхненний теорією, за підтримки держави, Московський Патріархат десятиліттями намагається посісти перше місце серед Помісних Церков,

усунувши Константинопольський Патріархат, який за традицією є першим серед рівних. Граючись у ці політичні ігрища, вони не розкололи православних українців, а також загрожують єдності Вселенського Православ'я.

Розкольницький так званий «Харківський Собор»

Замість діючого Предстоятеля УПЦ незаконно обрано керуючого справами Московського Патріархату Володимира (Сабодана) митрополита Ростовського, українця за походженням, але лояльного до Мосви. Згідно зі Статутом УПЦ, Предстоятель обирається серед єпископів самої УПЦ, до числа яких Володимир (Сабодан), як митрополит Ростовський, не належав.

29 травня 1992 р. заяву про порушення Статуту УПЦ прийняла Рада у справах релігій Кабінету Міністрів України. З осудом дій розкольників виступила Президія Верховної Ради України» [12, с. 65].

Як бачимо всі віки недруги намагалися нас підкорити і першочергово йшлося про українську церкву. Із завершенням свого шляху Радянським Союзом Москва не захотіла просто відбустити наш народ. Першочергово тут ідеться про релігійний фактор. В Кремлі всіма методами противилася релігійній автономії Українців і як бачимо з матеріалів наведених в цьому та в попередньому розділі їм ідеться не лише про духовну «опіку» над «малоросами». Тут, на мою думку, криється суттєво глобальніша для них загроза. Справа в тому, що без України вся їхня історично – ідеологічна парадигма про «Руский мир» розсипається. Бо без Києва вони не Русь, а московське князівство, землі Залісся, Золота Орда. І без Києва вони ніякий не Третій Рим навіть чисто з математичної точки зору адже більшість громад РПЦ знаходяться на території України!

Тому нашій нації необхідно працювати над зміцненням УГКЦ та ПЦУ які є традиційними українськими церквами, або як їх називають Церквами Київської Традиції. Також вартує працювати над зближенням цих двох формацій, аби в майбутньому тріумфувати по успішно проведеному Об'єднавчому Собору, який нарешті поставить крапку в тисячолітній релігійній підлеглості українців, а також утворить найбільшу національну церкву в світі на чолі з Патріархом Київським і всієї України-Русі.

РОЗДІЛ 3. ЄДИНА ЦЕРКВА КИЇВСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ. РЕАЛІЇ, ОЧІКУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Події 2013-2014 рр. на Майдані та початок збройної агресії московії проти України суттєво вплинули на релігійно конфесійні відносини у державі. Московський патріархат втратив підтримку влади та монопольне становище. Інші церкви почали зростати, бо як каже народна мудрість: «Святе місце пустим не буває»

«Ці події змінили усвідомлення українців щодо питання релігії. Релігійні вектори змінились. Парафіяни різних конфесій почали єднатись «за Україну». На захисті свободи стояли УПЦ КП, УГКЦ, УАПЦ, РКЦ та протестантські церкви.

30 листопада 2013 року Михайлівський Золотоверхий монастир відчиняє ворота аби рятувати переслідуваних беркутом студентів.

11 грудня 2013 року дзвонар Михайлівського, священик УПЦ КП Іван Сидор забив у дзвони, скликаючи людей, щоби завадити розгону Майдану. В ніч на 19 лютого 2014 року цей монастир став польовим шпиталем, для поранених майданівців. Так українською церквою завойовано авторитет і довіру.

Двозначну ж позицію зайняла УПЦ МП. Їхні представники молилися за «Беркут» та за повсталий народ закликаючи зупинити кровопролиття. Керівництво ж МП відзначилися антимайданівською риторикою. З цього моменту МП почали втрачати вплив. Позиції ж УПЦ КП закономірно зростали.

За період «президентства» Януковича, її становище укріплювалося. Команда «Президента» працювала аби встановити монополію МП серед інших православних церков України та перевести церкву собі на службу, як у московії.

Події майдану та російсько-українська війна та проросійська політика МП щодо українців похитнули шальки терезів у сторону УПЦ КП.

Соціологія після Майдану демонструвала як популярність УПЦ КП зростала, а УПЦ МП зменшувалась. До УПЦ КП на початку 2018 року відносили себе понад половина опитаних українців. УПЦ МП та УАПЦ втрачали вплив.

У складі МП дві найбільші українські святині: Почаївська та Києво-Печерська Лаври. Передача цих святинь у лоно ПЦУ є важливою справою» [13].

Також для максимального утвердження українських церков важливо аби продовжувався процес переходу до них вірян та громад від УПЦ МП.

«Держава гарантує право релігійної громади на її підпорядкування будь-яким діючим в Україні та закордоном релігійним центрам і при бажанні безперешкодно зміну цієї підпорядкованості» [14].

«Держава не досягне реальної незалежності, якщо хоча б 20% релігійної мережі у ній контролювано ззовні» [15].

«Україна молиться, аби отримати єдність в церковному житті, та досягти створення Помісної української церкви. Це наша мрія, яка допоможе нації та державі бути єдиною і вберегти національну ідентичність» [16].

«Звернення до Архієпископа Константинополя і Нового Риму, Вселенського Патріарха Його Всесвятості Варфоломія, Верховної Ради України.

Щодо України здійснено військову агресію з боку Російської Федерації. Рішенням Української Верховної Ради та Резолюцією Парламентської асамблеї Ради Європи визнано державою-агресором. Триває війна на Донбасі.

Звертаємося до Вашої Всесвятості та просимо використовуючи ваші канонічні повноваження для ліквідації існуючого церковного розподілу та визначення статусу Української Православної Церкви. Після 2014 року Україна не буде вже ніколи політичною або церковною колонією Москви. Стан Православної Церкви в Україні давно готова до статусу Помісної автокефальної церкви:

- Україна незалежна.
- Суверенітет наш визнанається усім світом.
- Народ український створив самобутню культуру, та плекає свою ідентичність;
- Кількісні показники свідчать, що наша Православна Церква стане найчисленнішою Православною Церквою в світі, коли подолає поділ.

Просимо використати наявні у Вас канонічні повноваження та:

- акт 1686 р. визнати нечинним, бо його ухвалено порушивши канони Церкви;
- подолати наслідки церковного поділу скликавши під керівництвом Вселенського Патріархату Всеукраїнський об'єднавчий собор, щоб вирішити суперечливі питання об'єднавши Українське православ'я;

- для блага Української Православної Церкви надати Томос про автокефалію Православної Церкви в Україні, на підставі якого вона посяде своє місце серед помісних православних церков.

Сподіваємося, що завдяки позиції Вашої Всесвятості у щодо становлення єдиної Помісної Церкви в Україні згодом між Києвом та Константинополем сформується дружні відносини, які сприятимуть подоланню негативних тенденцій сучасного православ'я» [17].

«15 грудня 2018 року увійшло в історію України як день священний, день створення Автокефальної Помісної Української Православної Церкви (ПЦУ). День здобуття української незалежності від Росії. Україна тепер не буде, кажучи словами Тараса Шевченка, пити «з московської чаші московську отруту». [18]

«Ви учасники цього величавого таїнства, яке звершилося в Софійському соборі. Собор тисячу років тому споруджений Ярославом Мудрим в честь перемоги над східною ордою» [8].

«Це стало можливим через непохитну позицію Його Всесвятості Вселенського Патріарха Варфоломія. Він здійснив своє право зцілити рани, завдані українській православній церкві за століття підпорядкування москові.

Затверджено проект Томосу, свідчення про незалежність. Знято всі необґрунтовані московські покарання з українських єпископів, які ще на початку незалежності вийшли із юрисдикції РПЦ та розбудовували незалежну церкву.

Підтверджено неканонічність анексії Київської митрополії Москвою у 17 столітті. Вони і ми, заперечуємо право РПЦ на Україну

Новообраним Предстоятелем, Митрополитом Київським та всієї України став владика Епіфаній. Саме він отримав почесну місію в Константинополі отримати довгоочікуваний Томос» [18].

«15 грудня Об'єднавчий Собор у Києві обрав Предстоятелем Української Помісної Православної Церкви митрополита Епіфанія. Митрополит Епіфаній зателефонував до Патріарха Варфоломія поінформувати про рішення Собору та попросив благословення, той благословив. Це свідчить що Вселенський Патріарх Варфоломій визнає рішення. Також єпископи затвердили Статут Церкви» [19].

«Патріарший Томос про надання Автокефалії Православній Церкві України.»

Отож, оскільки благочестива та Богомбережена земля України укріплена і звеличена вищим промислом та отримала свою повну політичну незалежність, державні та церковні керівники якої вже майже тридцять років палко просять її церковного самоврядування та пліч-о-пліч з народом й суголосно з давніми його проханнями свого часу зверненими до святішого Апостольського Константинопольського Престолу, котрий за багатовіковим канонічним переданням зобов'язаний турбуватися про Святі православні Церкви, які мають в цьому потребу, а найбільше про ті, які завше з ним зв'язані канонічними узами, як-от історична Митрополія Київська, – то наша Покірність з Преосвященними при нас Митрополитами та всечесними, улюбленими в Святому Дусі братами та співслужителями, з обов'язку турботи Великої Христової Церкви за Православний світ, для зцілення постійно загрожуючих розколів та розділів у помісних Церквах, однодумно визначаємо та проголошуємо, щоб уся Православна Церква, що знаходиться в межах політично сформованої та цілковито незалежної держави України разом із Священними Митрополіями, Архієпископіями, Єпископіями, монастирями, парафіями та всіма в них церковними установами, котра знаходиться під покровом Засновника Єдиної, Святої, Соборної і Апостольської Церкви Боголюдини Господа і Спасителя нашого Ісуса Христа, існувала віднині канонічно автокефальною, незалежною та самоврядованою, маючи Першого в церковних справах і визнаючи кожного канонічного її Предстоятеля, який носить титул «Блаженніший Митрополит Київський і Всієї України», – не допускається якогось доповнення чи віднімання від його титулу без дозволу Константинопольської Церкви, – який є головою Святішого Синоду, котрий щороку скликається з Архієреїв, що мають єпархії в географічних межах України. Таким чином справи Церкви управлятимуться безперешкодно, без будь-якого іншого зовнішнього впливу» [20].

«Зараз багато говорять про єдину помісну Церкву в Україні. Потрібно розуміти йдеться лише про єдину Православну Церкву України. УГКЦ не приймає участі у цьому процесі, та вважає що це внутрішня справа Православних

Церков. Ми позитивно оцінюємо здійснені процеси для визнання єдиної Православної Церкви України з боку Константинопольського патріархату. Наступним логічним кроком стане екуменічний діалог між УГКЦ і об'єднаним українським православ'ям задля відновлення первісної єдності Церкви» [21].

«Ми доти не будемо повністю собою, поки не досягнем єдності з нашими православними братами, відновивши єдиність Київської церкви» [22].

Таку ідею-мету створення єдиної церкви Київської традиції українцям озвучував Любомир Гузар ще у 2011 році, але тоді наш народ мабуть не був готовий навіть думати про це. Зараз ця ідея не така вже й фантастична.

«ПЦУ та УГКЦ разом можуть утворити найбільшу Східну Церкву. На ці запити відповідають обидві церкви, не зважаючи на відмінності. Вважаю, що творення єдиної Київської Церкви, може відбуватися в ближчому часі. Згідно соціопитуваннями («Рейтинг»), на єдність цих конфесій є запит — понад 60 %.

Які наслідки утворення єдиної Київської Церкви?

1. народ отримує сильну, відповідну до національної ідентичності, Церкву.
2. це буде найбільша східна Церква.
3. правильний діалог забезпечить визнання Константинопольського Патріарха.
4. ми «де факто» повернемося до первинного стану — часів Володимирового хрещення, але зі своїм Патріархом і повною незалежністю.
5. реалізується заповідь Христа: «щоб усі були одно». Можливо це дасть поштовх іншим християнським Церквам до об'єднання.

На скільки реальне об'єднання? Найскладніше порозумітися в обрядових відмінностях. Багато хто не розуміє, що обряди це окраса віри витворена людьми, тому нам посилено їх змінювати. Східний обряд повинен вдосконалюватися та розвиватися. Візантійський обряд створили греки, латинський — римляни, а українці можуть творити свій Київський обряд. Фундамент для цього є.

Якими можуть бути практичні кроки реалізації єдності?

1. Потрібно формувати робочі групи з представників ПЦУ та УГКЦ у які би входили не тільки «професіонали», але миряни із позитивним досвідом міжконфесійного діалогу. Важливо долучити молодіжні християнські організації.

2. Першочергово ці групи мають визначити що є спільного та відмінного у наших церков. На жаль, немає чіткого переліку того, що спільне, а що роз'єднує.

3. Потім прийняття рішень які усунуть розбіжності та взаємопрощення. Клір покликаний бути прикладом для вірних у цих стосунках. А йголовніше уважно розслідувати та карати за усілякі спроби (чого буде багато, особливо з Москви!).

4. Після потрібно проводити спільні консультації із Католицькою та Православними Церквами про місце майбутньої відновленої Київської Церкви. До цього варто вдаватися після досягнення повного порозуміння. Монолітність позиції має бути основою переговорів з іншими Церквами.

5. Спільні Богослужіння і молитву потрібно використовувати як 100 % позитивний чинник, щоб міжконфесійний діалог не відбувався лише у сферах дипломатичній і дискусійній. На даному етапі, залишиться головний об'єднавчий чинник — спільна Євхаристія і тут варто працювати і як тільки це буде можливим, без жодних перепон приступити до спільного служіння. Необхідною у чині звершення Євхаристії, мусить стати участь (зараз пасивна, та все ж молитовна) і участь духовництва братньої конфесії, як це часто практикується.

6. Весь цей процес має якнайширше висвітлюватися для поінформованості вірних. Єпархіальні інформвідділи мусять стати речниками об'єднавчого процесу.

7. Окремо важливої уваги потребує виховання дітей і молоді в дусі єдиної Помісної Церкви. Багато з цього вже давно практикується та мусить посприяти святій справі єднання.

Усвідомлюючи глибину та важкість процесу об'єднання ПЦУ та УГКЦ розуміємо що пройти цей шлях до єдності необхідно. У середовищі наших церков є достатньо мудрих людей, здатних досягнути цієї цілі.

Стереотипи які можуть стояти на перешкоді єдності:

а) багато хто вважає що обряд —непорушний та незмінний, а насправді він масить бути живим та дієвим;

б) греко-католики — брати по вірі (а не «кляті уніати та зрадники»), які зберегли традицію Володимирового хрещення дорогою ціною;

в) православні — не «відрізані від цивілізації нез'єдинені», без них Церква залишиться не повною;

г) Москва — не «Третій Рим» а ворог, для примирення з яким потрібне його покаєння;

Нам не витворити Націю, перебуваючи в релігійному розділенні. Лад в рідній хаті нам не наведе ніхто крім нас самих. «В єдності сила народу, Боже нам єдність подай», тому що «не може встоятися царство розділене в собі» [23].

«Нам необхідно відходити від тих московських імперських традицій, нав'язаних нам за тривалий час. Відвідуючи церкви грецької традиції, бачимо, що все що існувало в українській церкві у часі Петра Могили» [24].

«Зважаючи на кількість вірних та громад, досягнення перед Вселенським православ'ям, можна сподіватися на отримання Православного Патріархату на базі ПЦУ. Та все ж не одразу. Наприклад Румунська церква маючи Томос, 40 років перебувала у статусі Митрополії. Схожа історія була і з Болгарською Церквою. Варто зауважити, що для отримання Патріархату нам швидше за все потрібно буде об'єднати в ПЦУ більшість єпархій які ще перебувають в МП. З іншого ж боку мусить відбуватися зріст авторитету ПЦУ серед православних церков світу та їхнє офіційне визнання. Окремо варто зважати на те, що статус Патріархату підніме нас із 15-го на 10-те місце у Диптиху а багатьом церквам це може не сподобатися. Компенсувати невдоволення можна лише авторитетом» [7].

Підсумовуючи вище описане можу сказати що реалії нашого церковного будівництва є досить позитивними. Ми вже майже повністю вийшли на рівень «трутника» у якому з традиційних церков будуть лише дві українські ПЦУ та УГКЦ з одного боку й УПЦ МП з протилежного.

Харківсько – Полтавська Єпархія УАПЦ (о) припинила своє існування. Її громади перейшли частково до ПЦУ а в основній масі до УГКЦ. Окремо існує «віртуальна» новостворена Патріархом Філаретом структура – УПЦ КП, та вона ніякого впливу і перспектив не має й існуватиме не довго. Окремо вартує згадати Мукачівську греко-католицьку єпархію, яка також мусить увійти до єдності з Церквами Київської традиції. Офіційна УГКЦ звертається з цим питанням до

Ватикану, та звідти нажаль поки позитивної відповіді нема. Та рух цей знизу йде, а отже буде реалізований або з благословення Церковного Проводу або в супереч.

Події Майдану і московської збройної агресії пришвидшили рух на шляху українців до духовної єдності. Вірю що жерви складені нашою нацією у цій боротьбі та молитиви будуть побачені й почуті нашим Господом Богом. Із Його опікою на наші голови зійде благодать думати і діяти вірно задля повного подолання московської духовної окупації та утворення єдиної християнської національної Церкви з Патріаршим Престолом у м Києві. Церкви яка буде самостійною в управлінні та у сопричасті зі всім християнським світом.

Вірю що Україна має перед Богом велике покликання. Хто знає чи не нашому народу за його жертви і мучеництво закладена Господом велична місія – подолати світове розділення церкви христової в Єдину?

ВИСНОВКИ

Підвівши підсумки цієї роботи, можу сказати що вплив процесу формування християнської церкви на відродження української нації дуже потужний і має виключно позитивні наслідки. Ці речі є взаємопов'язані і підсилюють одна одну. Після багаторічного етапу бездержавності формується своя національна церква яка сприятиме повній консолідації нашого суспільства.

Саме зараз обрана мною тема, як я і говорив на початку, досить актуальна через московську гібридну війну у якій РПЦ чи не один з основних факторів цієї агресії. У всій довжині тексту моєї роботи купа прикладів того що московська церква завжди діяла першочергово в інтересах імперії а не християнства, тому ця псевдо церква не має права діяти на території України. Тим паче вони щораз то більше віддаляються від суті самого визначення чим є «церква» та наближаються до значення – «секта».

«Гаратом не повторення окупації після перемоги у війні буде «духовне визволення» українських християн із тенет «руського міра». Основним фактором цього визволення є конституювання єдиної Української Помісної Православної Церкви, яка буде гарантом національного відродження, та вагомим чинником реалізації національної ідеї» [8 с. 39].

Дослідивши реальний стан процесу будівництва нашої Церкви я вважаю що ми рухаємось у правильному напрямку. Ми вже маємо свою визнану Українську Православну Церкву (ПЦУ) а також Греко-Католицьку Церкву (УГКЦ). Ці дві традиційні Київські Церкви динамічно розвиваються та мають працювати над максимальним зближенням і шукати шлях до єдності. Українські вірні цих двох конфесій мають працювати для зближення між собою аби в майбутньому коли буде випрацювана «формула» – об'єднатися в одну спільноту Христову!

При написанні цієї роботи я описав політичні наслідки приходу християнства і утворення Церкви Руської держави. Визначив, що це мало колосальний вплив на об'єднання релігійно розрізнених язичницьких племен Київської держави в один народ, хоча й отримувало спочатку невеликий спротив. А з формуванням церковної структури Русь отримала своє місце серед

християнських народів та зміцнила стосунки із союзниками у Візантії. Також Християнська віра відкрила можливість для «дипломатичних шлюбів» князівських доньок, яких видавали за європейських монархів християнських держав, зміцнюючи міжнародні відносини Русі з іншими державами Європи.

В цій праці я описав історію нашої Церкви від Володимирового хрещення і до сьогодення. Згадав перше хрещення та появу на наших землях перших християн. Коротко описав всю церковну історію. Визначив ключові помилки які було допущено Церковним Проводом від хрещення і до нині.

Також я визначив що процес національного відродження та церковного будівництва між собою дуже тісно пов'язаний і взаємопідсилюючий. Вивчив та описав які наслідки для нашого народу несли церковні об'єднання з Москвою, Константинополем та Римом. По кожному охарактеризував плюси та мінуси. Щоразу Київська митрополія не була рівним партнером а підлеглою.

Не було своєї національної Церкви і тому й не було єдності та держави. Не було української пастирської опіки Князів. А Князі не мали жодного впливу на духовество. Зате москва, рим і стамбул мали.

На сьогодні держава Україна поступово виборює собі повну незалежність та суб'єктність на світовій арені. Українські церкви повинні рухатися на зближення та об'єднання.

Роз'яснив чому шлях церковного будівництва для українців має лежати до повної ліквідації церковного розділення.

«Для всіх українців очевидною є потреба духовної єдності народу. Вона необхідна щоб довершити націотворчі процеси, які зараз перебувають в активній фазі. Неможливо формувати монолітну націю та будувати міцну державу без повного об'єднання. Найзначнішою ознакою духовної єдності буде Єдина Помісна Церква в Україні. Цей ідеал був реалізований у X столітті, а зараз його складно досягнути. Та іншого шляху для нашої нації не існує» [25].

Отже, опираючись на вищенаведене, можу впевнено заявити, Україні необхідно боротися за Єдність Церкви Київської Традиції. Це матиме позитивні наслідки для національної єдності та будівництва Національної Держави.

Підсумовуючи дослідження можу сказати що мету частково досягнуто. Мною описано, який позитивний вплив на відродження української нації мав процес формування християнської церкви після багаторічного етапу бездержавності. Отримані результати дослідження можна застосовувати як в роботі зі студентами котрі вивчають політологію, так і з широкими верствами населення для підняття рівня політичної та релігійної свідомості.

Анонсовані завдання також в основну досягнуто:

- з'ясовуючи політичні наслідки приходу християнства визначено природність цього процесу та політичні причини Хрещення й утворення Руської церкви;
- описуючи історію нашої Церкви від Володимирового Хрещення і до сьогоднішніх днів я найперше нагадав для себе багато призабутого;
- встановлено прямий взаємозв'язок процесі національного відродження та церковного будівництва;
- описуючи повторно вивчив наслідки для нашого народу від церковних уній;
- досліджено реалії будівництва Єдиної Церкви Кивської Традиції;
- охарактеризовано очікування та перспективи.

Як бачимо всі віки недруги намагалися нас підкорити і першочергово йшлося про українську церкву. Із завершенням свого шляху Радянським Союзом Москва не захотіла просто відбустити наш народ. Першочергово тут ідеться про релігійний фактор. В Кремлі всіма методами противилася релігійній автономії Українців і як бачимо з матеріалів наведених в цьому та в попередньому розділі їм ідеться не лише про духовну «опіку» над «малоросами». Тут, на мою думку, криється суттєво глобальніша для них загроза. Справа в тому що без України вся їхня історично – ідеологічна парадигма про «Руский мир» розсипається. Бо без Києва вони не Русь, а московське князівство, землі Залісся, Золота Орда. І без Києва вони ніякий не Третій Рим навіть чисто з математичної точки зору адже більшість громад РПЦ знаходяться на території України!

Тому нашій нації необхідно працювати над зміцненням УГКЦ та ПЦУ які є традиційними українськими церквами, або як їх називають Церквами Київської Традиції. Також вартує працювати над зближенням цих двох формацій аби в

майбутньому тріумфувати по успішно проведеному Об'єднавчому Собору, який нарешті поставить крапку в тисячолітній релігійній підлеглих українців, а також утворить найбільшу національну церкву в світі на чолі з Патріархом Київським і всієї України-Русі.

Підсумовуючи вище описане можу сказати що реалії нашого церковного будівництва є досить позитивними. Ми вже майже повністю вийшли на рівень «трутника» у якому з традиційних церков будуть лише дві українські ПЦУ та УГКЦ з одного боку й УПЦ МП з протилежного.

Харківсько – Полтавська Єпархія УАПЦ припинила своє існування. Її громади перейшли частково до ПЦУ а в основній масі до УГКЦ. Окремо існує «віртуальна» новостворена Патріархом Філаретом структура – УПЦ КП, та вона ніякого впливу і перспектив не має, думаю й існуватиме не довго. Окремо вартує згадати Мукачівську греко-католицьку єпархію, яка також мусить увійти до єдності з Церквами Київської традиції. Офіційна УГКЦ звертається з цим питанням до Ватикану, та звідти нажаль поки позитивної відповіді нема. Та рух цей знизу йде, а отже буде реалізований або з благословення Церковного Проводу або в супереч.

Як би там не було, та події Майдану і московської збройної агресії пришвидшили рух на шляху українців до духовної єдності. Вірю що жерви складені нашою нацією у цій боротьбі та молитиви будуть побачені й почуті нашим Господом Богом. Із Його опікою на наші голови зійде благодать думати і діяти вірно задля повного подолання московської духовної окупації та утворення єдиної християнської національної Церкви з Патріаршим Престолом у м Києві. Церкви яка буде самостійною в управлінні та у сопричасті зі всім християнським світом.

Вірю що Україна має перед Богом велике покликання. Хто знає чи не нашому народу за його жертви і мучеництво закладена Господом велична місія – подолати світове розділення церкви христової в Єдину!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Блажейовський Д. Три церковні унії: Львів, 2010. 3 с.
2. Загребельний І. Апостольство Меча, християнство і застосування сили: Крила, Тернопіль, 2020.
3. Капранови Б. Історія нашої Церкви: Зелений пес, Київ, 2017.
4. Близенець В. Повість минулих літ: літопис / переклад: Київ, Веселка 1989 220 с.
5. Фукуяма Ф. Витоки політичного порядку від прадавніх часів до Французької революції: Наш Формат, Київ, 2019. 253 с.
6. Горський В. С. Святі Київської Русі: Київ: Абрис, 1994.
7. Саган О. Православна Церква України Консистуювання та перспективи розвитку: Київ: ВРІФ ім. Г.С. Сковороди НАН України, 2019.
8. Саган О. Єдина Українська Помісна Православна Церква: Київ: КПБА 2016.
9. Православна Церква України: шлях крізь віки. URL: <https://www.pomisna.info/uk/tserkva/istoriya/>
10. Безансон А. Кордони Європи на сході та російське питання. Незалежний культурологічний часопис "І". URL: [www.ji.lviv.ua /n10texts /bezanson.htm](http://www.ji.lviv.ua/n10texts/bezanson.htm).
11. Іванишин В. Українська Ідея вибрані твори: Посвіт, Дрогобич, 2014.
12. Київський Патріархат – Помісна Українська Православна Церква. Історико-канонічна декларація: видавничий відділ УПЦ КП: Київ, 2009.
13. Як Майдан змінив ставлення українців до релігійного питання: Газета «Правий сектор», 2018.
14. Міністерство Культури України. Роз'яснення щодо зміни релігійними громадами підлеглості: URL: http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245468658&cat_id=244913751
15. Бжезинський З. Україна у геостратегічному контексті: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія»: 2006.

- 16.Порошенко П. Єдина помісна православна церква допоможе єднанню країни: URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1486504-p-poroshenko-yedina-pomisna-pravoslavna-tserkva-dopomozhe-yednannyu-krayini>
- 17.Звернення Верховної Ради України до Вселенського Патріарха щодо надання автокефалії: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1422-19>
- 18.Порошенко П. 15 грудня день створення Української Автокефальної Помісної Православної Церкви: URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-15-grudnya-v-istoriyi-ukrayini-den-stvorennya-ukra-52054>
- 19.Патріарх Варфоломій Благословив Митрополита Епіфанія: URL: www.pravda.com.ua/news/2018/12/15/7201364/
- 20.Томос про Автокефалію Української Церкви: URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2614225-tomos-povnij-tekst-ukrainskou.html>
- 21.Ми позитивно оцінюємо зусилля задля визнання єдиної Православної Церкви: URL: http://news.ugcc.ua/news/mi_pozitivno_ots%D1%96nyuiemo_zusillya_zadlya_viznannya_iedinoi_pravoslavnoi_tserkvi__glava_ugkts_do_posla_ssha_v_ukrain%D1%96_82511.html.
22. УГКЦ не приєднається до єдиної помісної церкви після Автокефалії: URL: <https://section.in.ua/erudition/ukrainska-avtokefalna-tserkva/>.
- 23.Забанджала М. Наше бачення єдності Української Церкви: URL: <https://pravuusektor.info/chogo-pragnemo-cerkva/nashe-bachennya-yednosti-ukrayinskoji-cerkvy>.
- 24.Епіфаній: Будемо відходити від російських імперських традицій богослужіння до грецьких: URL: https://censor.net.ua/ua/news/3114489/epifaniyi_budemo_vidhodyty_vid_rosiyis_kyh_imperskyh_tradytsiyi_bogoslujinnya_do_gretskyh_ale_postupovo
- 25.Потреба духовної Єдності українців: URL: <https://pravuusektor.info/poglyad/potreba-duhovnoyi-yednosti-ukrayinciv>